

تعدد قرائت‌ها؛ از تأیید بی‌ضابطه تمام تفاسیر در نظر تا اباحی‌گری در عمل

نظریه تعدد قرائت‌ها یکی از مهم‌ترین چالش‌های ناشی از ورود مباحث هرمنوتیک به عالم اسلام است که از جمله لوازم و ثمرات آن فهم بی‌ضابطه و افسارگسیخته در معرفت دینی و تفسیر و اباحی‌گری در عمل و بی‌تفاوتی نسبت به حرام و حلال الهی است.

نظریه تعدد قرائت‌ها یکی از مهم‌ترین چالش‌های ناشی از ورود مباحث هرمنوتیک به عالم اسلام است که از جمله لوازم و ثمرات آن فهم بی‌ضابطه و افسارگسیخته در معرفت دینی و تفسیر و اباحی‌گری در عمل و بی‌تفاوتی نسبت به حرام و حلال الهی است.

حجت‌الاسلام و المسلمین ابوالفضل ساجدی، عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا) پس از تعریف هرمنوتیک و تبیین مهم‌ترین رویکردهای هرمنوتیکی در دنیای غرب، به بیان سابقه مباحث هرمنوتیکی و روش‌شناسی فهم در دنیای اسلام (به‌ویژه در تفسیر و علوم قرآنی) و همچنین مهم‌ترین نکات اشتراك و افتراق این شیوه در دیدگاه اندیشمندان اسلامی و غربی پرداخت.

وی در بخشی از سخنان خود اظهار کرد: متأسفانه برخی از روشنفکران ما بدون توجه به تفکیک میان مطالب صحیح و سقیم شکل گرفته در بستر اندیشه غربی، به نحوی منفعلانه و با علاقه خاص به برخی از نحله‌های فکری غرب، اندیشه‌های آنان را تلقی به قبول کرده و بر اساس آن می‌خواهند قرآن و مبانی اسلام را تفسیر و تأویل کنند و یکی از نتایج مهم و البته خطرناک به دست آمده از این شیوه مواجهه با اندیشه غربی، موضوع تعدد قرائت‌هاست.

این محقق و پژوهشگر با تأکید بر این که در صورت پذیرفتن تعدد قرائت‌ها و قادر نبودن بر داوری میان فهم‌های مختلف از دین، وجهی برای تفسیر باقی نخواهد ماند، درباره مبانی نظریه تعدد قرائت‌ها بیان کرد: مبنای این دیدگاه، همان هرمنوتیک فلسفی غربی است که لازمه آن متزلزل کردن فهم و بستن راه آن و صحیح دانستن همه فهم‌های متفاوت و متضاد است، حال آن‌که حقیقت امر چنین نیست و چنین عقیده‌ای مشکلات متعدد معرفت‌شناختی و معناشناختی را در پی دارد.

تعدد قرائت‌ها؛ از ریشه‌های رشد اباحی‌گری و بی‌تفاوتی نسبت به حرام و حلال الهی

وی نظریه تعدد قرائت‌ها را یکی از مهم‌ترین چالش‌های ناشی از ورود مباحث هرمنوتیک به عالم اسلام برشمرد و خاطرنشان کرد: از درون این نظریه می‌توان اندیشه‌های بسیار خطرناک و ضد صریح مبانی و معارف قرآن بیرون کشید. یکی از مناشی و ریشه‌های رشد اباحی‌گری و بی‌تفاوتی نسبت به حرام و حلال الهی در کشور را می‌توان در همین عقیده تعدد قرائت دانست.

جالب است که آنان که تعدد قرائت‌ها را مطرح کرده و همه قرائت‌ها را صحیح می‌دانند، تفاسیر علمای اسلام را کنار گذاشته و باقی تفاسیر را می‌پذیرند! برای مثال آیات، اخبار و تفاسیر ناظر به حجاب را کنار گذاشته و هر تفسیری را که بی‌حجابی را تأیید می‌کند، فهمی مناسب و قابل اعتنا می‌دانند.

سردبیر فصل‌نامه علمی - تخصصی معرفت کلامی تصریح کرد: متأسفانه بحث تعدد قرائت‌ها در جامعه ما به تدریج رشد کرده و یکی از ثمرات آن اباحی‌گری است. باید نسبت به این مباحث مهم حساسیت داشته باشیم و بدانیم که اگر بنا باشد که فهم و تفسیر را این چنین، شخصی و بدون ضابطه کرده و تمامی فهم‌ها را صحیح قلمداد کنیم، معارف قرآن و اسلام دستخوش تحریف جدی خواهد شد.

این محقق و پژوهشگر در تشریح این مطلب ادامه داد: جالب توجه است که مدعیان و هواداران این نظریه - که به یک نوع آنارشیزم معرفتی در تفسیر قرآن می‌انجامد - این مباحث را در عرصه فهم دین، تفسیر قرآن و احکام اسلام می‌پذیرند، اما در شئون دیگر زندگی مادی و روزمره و تعاملات علمی خود بدان ملتزم نیستند.

ساجدی در تبیین روش صحیح فهم معنای يك متن از دیدگاه اندیشمندان اسلام عنوان کرد: از دیدگاه اندیشمندان اسلام فهم‌ها می‌تواند متعدد باشد، اما این فهم‌ها ذودرجات و ظابطه‌مند هستند؛ برخی از تعدد فهم‌ها قابل قبول بوده و برخی دیگر قابل پذیرش نیست. فهمی که مبتنی بر روش صحیح اجتهادی باشد، قابل قبول است و فهمی که مبتنی بر این روش نباشد، قابل پذیرش نیست. از منظر علمای اسلام فهم‌های متعدد وجود دارد، اما میزان اعتبار آنها به التزام به روش صحیح فهم معنا بستگی دارد.

عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره) اظهار کرد: در بحث فهم قرآن نیز باید توجه داشته باشیم که آیات قرآن ابعاد و انواع متفاوت دارند؛ برخی از آیات توصیفی و برخی دیگر هنجاری هستند، آیاتی از قرآن توصیف‌گر عالم و بیانگر هست‌هاست(خداشناسی، انسان‌شناسی، راه‌شناسی، راهنماشناسی، کیهان‌شناسی، جهان‌شناسی، فرجام‌شناسی، معادشناسی) و دسته‌ای دیگر ناظر به گزاره‌های هنجاری و باید‌ها و نبایدها هستند.

وی ادامه داد: انواع این گزاره‌ها در بحث‌های تفسیری حکم واحدی ندارند و برای هر دسته از این آیات جدای از راهکارهای مشترك، قواعد خاصی نیز وجود دارد و البته برای فهم قرآن، توجه به شرایط نزول و تاریخ صدر اسلام لازم و ضروری است و در علم اصول به این مباحث بسیار توجه می‌شود و چنین نیست که برای فهم قرآن، مطلقاً نسبت به سایر فهم‌ها بی‌اعتنا باشیم، بلکه می‌توانیم با مراجعه به دانش‌های جدید مصداق ذکر شده در آیه را به نحو برتری بفهمیم.

در مباحث گوناگونی چون تفکیک بین گزاره‌های الهیاتی و غیرالهیاتی، گزاره‌های ناظر بر امور انفسی و آفاقی، گزاره‌های ناظر بر درجات فهم و معرفت، رابطه بین علم حصولی و علم حضوری، انواع گزاره‌های دینی و ویژگی هر کدام و مواردی از این می‌توان از برخی ارای اندیشمندان غربی استفاده کرد

ساجدی افزود: به عنوان مثال هنگامی که قرآن درباره خورشید، ماه یا باران سخن می‌گوید، هرچه ما دانشمان نسبت به این موضوعات بیشتر باشد، عمق آیه را بیشتر درک خواهیم کرد. اینها از مقدمات فهم بهتر است، اما لازمه این سخن آن نیست که ما يك فهم افسارگسیخته بی‌ضابطه یا نوعی آنارشیسم در معرفت دینی و تفسیر را بپذیریم تا به اباحی‌گری در عمل و پذیرش و تأیید صحت همه تفاسیر منجر شود.

سردبیر فصل‌نامه علمی - تخصصی معرفت کلامی در نقد رویکرد قائلان به هرمنوتیک بیان کرد: جالب است که آنان که تعدد قرائت‌ها را مطرح کرده و همه قرائت‌ها را صحیح می‌دانند، تفاسیر علمای اسلام را کنار گذاشته و باقی تفاسیر را می‌پذیرند! برای مثال آیات، اخبار و تفاسیر ناظر به حجاب را کنار گذاشته و هر تفسیری که بی‌حجابی را تأیید می‌کند، فهمی مناسب و قابل اعتنا می‌دانند؛ به عبارتی کار از تعدد قرائت‌ها به ترجیح قرائت‌های بی‌ضابطه رسیده است!

بهره‌گیری از نقاط قوت هرمنوتیک

وی همچنین با اشاره به برخی از نقاط قوت هرمنوتیک تصریح کرد: در تاریخ علم اسلامی و به‌ویژه در علم تفسیر، مباحث مربوط به حوزه هرمنوتیک از جمله در زمینه مباحث علم اصول، مباحث تأویل و اقسام آن، معیار در صحت تأویل، ظهر و بطن آیات و... سابقه داشته و همواره مورد توجه علما و اندیشمندان اسلامی بوده است. توجه به این بحث‌ها يك مسئله و پذیرش بی‌قید و شرط برخی از دیدگاه‌های غربی مسئله‌ای دیگر است؛ دیدگاه‌هایی که در خود دنیای غرب نیز از سوی بسیاری از اندیشمندان آن دیار مورد نقد قرار گرفته است.

این محقق و پژوهشگر افزود: هرمنوتیک می‌تواند نقاط قوتی نیز برای ما داشته باشد و برخی از نکات مربوط به آن در روش فهم معنای متن به ما کمک کند. تعامل میان اندیشه‌ها و بهره گرفتن از نقاط قوت و مثبت آنها قطعاً به فهم‌های بهتر کمک خواهد کرد، اما به سبب رواج هرمنوتیک فلسفی و غلبه تأثیرات منفی آن در کشور ما، این نگاه به سمت نسبی‌گرایی مایل و به تضعیف شدید بنیان‌های معرفت دینی منجر شده است و همین امر باعث شده تا مباحث مربوط به هرمنوتیک به نوعی بار معنایی منفی پیدا کند.

عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره) افزود: در تحلیل دیدگاه‌های هرمنوتیست‌های غربی در روش فهم متن، ضمن بهره‌گیری از نقاط قوت آن، باید به تفاوت بسترها و نیز تمایز مبانی کلامی اندیشه‌های اسلام و غرب توجه کرد و نمی‌توان بدون در نظر گرفتن این موارد، اندیشه آنان را به صورت تمام و کمال و بدون اعتنا به لوازم و تبعات آن پذیرفت.

سردبیر فصل‌نامه علمی - تخصصی معرفت کلامی در تکمیل این بحث افزود: همان‌گونه که در حوزه مطالب فلسفی می‌کوشیم تا به تدریج به معرفت‌شناسی برتر و قویتری دست پیدا کنیم، در حوزه مباحث هرمنوتیک و روش فهم متن نیز - البته با توجه به میراث

اصیل بازمانده از علمای اسلام – می‌توانیم از برخی از نظرات غربی استفاده کنیم.

در صورت پذیرفتن تعدد قرائت‌ها و قادر نبودن بر داوری میان فهم‌های مختلف از دین، وجهی برای تفسیر باقی نخواهد ماند. مبنای این دیدگاه، همان هرمنوتیک فلسفی غربی است که لازمه آن متزلزل کردن فهم و بستن راه آن و صحیح دانستن همه فهم‌های متفاوت و متضاد است

ساجدی ادامه داد: برای مثال در مباحث گوناگونی چون تفکیک بین گزاره‌های الهیاتی و غیر الهیاتی، گزاره‌های ناظر بر امور انفسی و آفاقی، گزاره‌های ناظر بر درجات فهم و معرفت، رابطه بین علم حصولی و علم حضوری، انواع گزاره‌های دینی و ویژگی هر کدام و مواردی از این می‌توان از برخی آرای اندیشمندان غربی استفاده کرد.

عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره) گفت: نسبت به این موضوعات گام‌های خوبی در طول تاریخ اسلام نیز برداشته شده است و فهم آنها در روش‌شناسی فهم قرآن، مؤثر است. ما می‌توانیم در این موضوعاتی که کمابیش اندیشمندان اسلامی در گذشته نیز به آنها پرداخته‌اند، گام‌های جدیدی برداریم و در این راستا از برخی اندیشه‌های غربی نیز استفاده کنیم.